

ÜSKÜDAR
SEMPOZYUMU
IV

3-5 Kasım 2006

B İ L D İ R İ L E R

CİLT II

EDİTÖR
DR. COŞKUN YILMAZ

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU IV

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet İpşirli / Prof. Dr. Mustafa Uzun
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun / Prof. Dr. Ş. Tufan Buzpınar
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Küçükaşçı / Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu

Yayına Hazırlık

Uğur Demir / Resul Tamgüç

İmla ve Tashih

Prof. Dr. Mustafa Uzun / Ahmet Karataş

Görsel Araştırma

Dr. Suphi Darıcalı / Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu
Uğur Demir / Resul Tamgüç

Fotoğraf

A. Bilal Arslan / Fatma Durgut
Orhan Durgut / Dr. Suphi Darıcalı

Sempozyum Fotoğrafları

Kenan Koca / İsa Telli

Kapak Fotoğrafı

Üsküdar Kara Davut Paşa Camii

Tasarım ve Uygulama

Bülent Avnamak

Baskı ve Cilt

Seçil Ofset

ISBN: 978-9944-5807-3-1 (Takım)

İstanbul 2007

Kitabın telif hakları Üsküdar Belediyesi'ne aittir, tamamı veya bir kısmı izinsiz basılamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas yapılamaz.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ

Hakimiyet-i Milliye Caddesi

Atlas Çıkmazı No: 69

ÜSKÜDAR / İSTANBUL

Tel: 0212 531 30 00 • Faks: 0212 531 30 00

www.uskudar.bel.tr

Üsküdar'ın Sosyo-Ekonomik Tarihine Katkılar (466 No'lu Şer'îye Siciline Göre)

PROF. DR. NECDET ÖZTÜRK
Marmara Üniversitesi

Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik tarihi açısından kadı sicilleri ya da şer'îye sicilleri olarak Osmanlı literatüründe yer alan kaynakların, önemli arşiv malzemelerinden olduğunu biliyoruz. Sicillerdeki *hüccet, ilâm, maruz, mukavele, ve -kâlet, kefalet, vasiyet, tereke, miras, vakıf, narh* vb. türden belgeler hukukî nitelikli olup bizzat kadı nezaretinde mahkeme kâtipleri tarafından yazılmıştır. *Ferman, berat, buyruldu, izinname ve hüküm* ise kadıya gönderilmiş ve deftere kaydedilmiştir. Muhteva bakımından oldukça zengin olan sicillerde birçok devlet adamı, müderris, âlim, sanatkâr, şâir ve mimar hakkında biyografik bilgilerin yanında köy, kasaba, mahalle, semt, aşiret ve cemaat adları, iskân bilgileri, halk sağlığı, tımar, sipahi, vakıf kayıtları, narh, belediye ve esnaf bilgileri gibi, toplum hayatının hemen her yönünü ilgilendiren bilgileri bulmak mümkündür.¹

Bildiri konusu yaptığımız sicil defteri, İstanbul Müftülüğü Şer'îye Sicilleri Arşivi'nde bulunan Üsküdar şer'îye mahkemesine ait 811 adet² şer'îye sicilinden biridir. Bu sicil defteri, "gurre-i R.1178-selh-i Ra.1179/28.09. 1764-16.09. 1765" tarihlerine ait olup, toplam 447 hükmü ihtiva etmektedir.³ Defter, belge türü olarak "arz defteri" özelliği taşıyor ise de, başında "maruz" yazıldığı hâlde "ilâm" olan hükümler de vardır ve hatta bunların sayısı maruzlardan fazladır.

Sicil defterimiz, Sultan III. Mustafa devrine (1757-1774) aittir. *466 Numaralı Şer'îye Sicili Defteri*'nden⁴ başka Üsküdar'a ait, aynı yılı yani 1178-79 tarihlerini kapsayan iki ayrı şer'îye sicili defteri daha bulunmaktadır.⁵

Bu bildiride, *466 Numaralı Üsküdar Şer'îye Sicili Defteri*'ndeki hükümlerin konularına göre kısaca dökümü verildikten sonra, söz konusu yılda faaliyette olan meslekler ve yürürlükteki meslek nizamları ile alakalı hükümlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Defterde yer alan 447 hükmün dökümü şöyledir:⁶

Hüccet:1 (%0.22), *maruz*: 203 (%45.41), *ilâm*: 240 (%53.69). Eksik bırakılan 2 hüküm (%0.44) olup, 1 maruz da iptal edilmiştir.

Hükümlere konularına göre bakıldığında, 444 hükümden 163'ü (%36.71) borç ve borca dayalı davalardır. Bunlardan, 64'ü borcun tamamının, 19'u geri kalan borcun ödenmesiyle, 5'i ise ödenmesi gereken borcun tecili ve taksite bağlanmasıyla ilgilidir.

Mahkemelik çeşitli davalardan 65'i men edilmiştir. Bunların 33'ü borç, 8'i gasp, 5'i tereke hissesi talebi, 3'ü aile hukuku (mehr, nafaka, boşanma, ailenin güvenliği) 4'ü zararın karşılanması için açılan dava, 3'ü mülk davaları, 4'ü darp, cerh ve hakaret davaları, 2'si eşya hukuku ile ilgili davalar ve diğer 3'ü ise satış akdinin feshi talebi, gümrük vergisi talebi ve ceninin kime ait olduğu ile ilgili davalardır. Men edilen 33 borç davasından 29'u anlaşmayla sonuçlanmıştır. 5 dava vakıflara olan borcun ödenmesi, 2 davacının davadan feragati, 5'i dinlenilmeyen davalar, 1'i de borç iddiasının açıklığa kavuşturulması şeklindedir.

Mahkemeye intikalinde veya öncesinde toplam 62 dava anlaşmayla (akd-i sulh) sonuçlanmıştır. Bunların 29'u borç, 10'u gasp, 6'sı katl ve buna bağlı davalar, 5'i darp ve cerh davaları, 4'ü tereke hissesi talebi ve diğer 8'i ise eşya hukuku, sövme, tehdit, mehr talebi ve mülk satışı ile ilgili davalardır.

Bilirkişi raporu ile doğrulanan toplam 42 hükümden 15'i darp ve cerh, 13'ü ceset, 11'i mülk (ev, bağ, arsa, oda) ve diğer 3'ü ise su-i hâl ile ilgilidir. Halkın verdiği şikâyet dilekçelerinden 28'i su-i hâl ihbarları olup, bunların 2'si bilir kişi tarafından incelenmeye alınırken, 1'i de tazir ile cezalandırılmıştır. Geriye kalanlar ya su-i hâl içinde bulunan kişilerin mahallelerinden çıkarılması ya da ihtar/tevbih edilmesiyle ilgilidir.

Darp (dövme, vurma), şetm (kötü söz, sövme), hetk, fiil-i şeni (zina teşebbüsü) ve su-i hâl (kötü davranış) suçlarına verilen tazir cezalarının toplam sayısı 22'dir. Tazir cezasının uygulanış şekillerinden olan tevkif (tutuklama) de buna dahil edilecek olursa sayı 26'ya çıkar.

Vakıf ve buna bağlı toplam 24 hükmün 7'si vakfın işleyişi ve mütevellilerin sorumluluğu, 6'sı vakıf arsalarının güvenliği, 5'i vakfa olan borcun ödenmesi ve 6'sı da vakıf arsalarının kime ait olduğu yönünde yapılan araştırma (bilir kişi raporu) ile ilgilidir.

Mülk ile ilgili toplam dava sayısı 25'tir. Bu davalardan 5'i mülkün sahibine geri verilmesiyle, 3'ü mülke müdahale edilmemesiyle, 11'i mülk üzerinde yapılan incelemeyle, 2'si mülk satışına bağlı olarak yapılan akd-i sulh ile, 3'ü davadan menle ve 1'i de iddianın dinlenilmemesiyle ilgili davalardır.

Gasp davalarından 10'u gasp edilen eşyaların sahibine iadesi veya zayi olan eşyanın bedelinin ödenmesiyle sonuçlanmıştır. Mahkemeye intikal eden gasp davalarından 8'i muarazadan men, 10'u akd-i sulh ve 1'i de dinlenilmemiştir. Gasp ile ilgili dava sayısı ise 29'dur.

Mahkeme tarafından iddianın delile (açıklığa ve ispata) havale ettiği dava sayısı

III. Mustafa

5 olup, bunların 3'ü darp ve cerh, 1'i borç ve 1'i de tereke hissesi talebi iddiası ile ilgili davalardır.

Tazir cezalarının uygulanış şekillerinden biri olan tevkif (tutuklama) sayısı 4 olup, bunlar darp ve cerh fiillerinde bulunan kişilere uygun bulunmuştur.

Tereke ile ilgili davaların toplam sayısı 21'dir. Bunlardan 7'si tereke hissesi talebi ve bunun gerçekleşmesi, 5'i tereke hissesi talebi davasından men, 4'ü tereke hissesi talebi üzerine açılan davada akd-i sulh, 2'si tereke hissesi iddiasının dinlenilmediği davalar, 2'si açılan davadan feragat etme ve 1'i de iddianın ispata havalesi şeklindedir.

Defterde geçen vergi ile ilgili davaların toplam sayısı 6'dır. 5'i öşür vergisinin ödemesi ve 1'i de gümrük vergisi talebi için açılan davanın red edilmesi ile ilgilidir.

Boşanma, mehr ve nafaka talebi ve eşe itaat edilmesi için yapılan tenbih gibi aile hukukunu ilgilendiren hükümler 12'dir. Bunların 5'i mehr ve nafaka talebi ve edası, 3'ü davadan men (mehr, nafaka talebi ve aile fertlerinin güvenliği ile ilgili davalar), 2'si eşe itaat edilmesi için yapılan tenbih, 1'i mehr talebi (akd-i sulh ile sonuçlanmış) ve 1'i de rıza ile boşanmayla ilgilidir.

Mahkeme, çeşitli konularda iddia olarak arzedilen toplam 8 davayı dinleme gereği görmemiştir. Bunlardan 4'ü borç davası, 2'si tereke hissesi talebi, 1'i gasp davası ve 1'i de mülkiyet hakkı ile alâkalıdır.

Eşya hukuku ile ilgili toplam 7 belge olup, bunların 2'si men ile, 2'si eşyanın iadesi ile, 3'ü de eşyanın emniyeti ile ilgilidir.

Davadan feragat etmek ile alâkalı hüküm sayısı 6 olup, bunlar borç, tereke hissesi talebi, tehdit ve iftira ile ilgili konulardır.

Defterde öldürme davalarının toplam sayısı 12'dir. Bunlardan 6'sı akd-i sulh ile diğer 6'sı ise katl ihbarı ve katilin tesbitine dair maruzlardır.

Defterde bulunan diğer konular, 2'si görevden ayrılma, 2'si şahsın güvenliği, 1'i sirkat, 2'si hür olduğunun isbatı, 2'si hüsn-i hâl ihbarı, 1'i tezkiye araştırması, 1'i dış diyeti talebi ve edası ve 1'i Müslüman olduğunun isbatıdır. Diğer 2'sinin konuları belirtilmemekle birlikte daha önce verilen haberin doğru olduğu ve Antep alay beğinin ve sipahilerinin Antep'e gönderildiğine dâir maruzlardır.

Konumuzla alâkalı meslekleri ilgilendiren toplam dava sayısı 25 olup, bunların 13'ü mesleğe verilen yeni nizamlarla ya da önceki nizamların korunmasıyla ilgilidir. Meslek nizamına uymayanlar hakkında yapılan şikâyetler, nizama uymayanlardan nizama uymaları yönünde alınan taahhütler, ihtarlar ve meslekten men gibi konuları ilgilendiren dava sayısı ise 12'dir.

Mesleklerin eskiden gelen nizamları,⁷ meslek mensupları kişiler ve yiğitbaşları tarafından titizlikle korunurdu. *466 Numaralı Üsküdar Şer'îye Sicili Defteri*'nin verdiği bilgilerden, Üsküdar'daki meslek zümrelerinin bu hassasiyete son derece uydukları anlaşılıyor. Meslek nizamlarını ihlâl edenler hakkında yapılan ihbar ve şikâyetleri mahkeme dikkate alır ve nizama uymayanlara ihtarda bulunurdu. Meslek nizamına uymayanlar için verilen en büyük ceza ise kişinin meslekten men edilmesi şeklinde tecelli ederdi.

Söz konusu defterin muhtevasını konularına göre özetledikten sonra, daha önce belirtildiği gibi, esas itibarıyla bu bildiriye, 18. yüzyılın ortalarında Üsküdar'da faaliyet gösteren bazı esnafın meslek nizamını bozucu tutum ve davranışları, nizama uymayanlar hakkında yapılan ihbar ve şikâyetler, nizama uymayanların ihtar/tenbih edilmeleri, meslek nizamına uymayanlardan nizama uymaları konusunda alınan taahhütler ile, meslekten men edilme ve mesleğe verilen nizamlar üzerinde durulacaktır.

Meslek nizamları ile ilgili hükümlerin konuları:

1. *Meslek nizamına uyulması için alınan "taahhüt"ler (12, 13, 91, 146 nolu hükümler),*
2. *Meslek nizamına uymayanlar hakkında yapılan "ihbar" ve "şikâyet"ler (61, 76, 153, 176, 179, 182 nolu hükümler),*
3. *Nizama uymayanlar için yapılan "ihtar" (102 nolu hüküm),*
4. *Mesleğe verilen nizamlar (162, 163, 217, 251, 252, 253, 254, 268, 326, 333, 346, 361, 397 nolu hükümler),*
5. *Nizama uymayanların meslekten "men" edilmesi (430 nolu hüküm).*

Mesleklerle ilgili bu beş gruba ait, sicil defterinden seçtiğimiz hükümlerin özet ola -

Osmanlıda bir kadı (d'Ohson, *Tableau General, II*)

rak değerlendirmesini yaptıktan sonra değerlendirmeye alınan bazı hükümlerin transkribe metinlerini verdik.

Meslek Nizamı İle İlgili Davalar

1. Meslek Nizamına Uyulması İçin Alınan Taahhütler (12, 13, 91, 146 nolu hükümler):

Hüküm no: 12

Konu: *Kadayıf dükkânında helva satılması.*

Özet: Üsküdar'daki helvacı esnafının kethüdaları, yiğitbaşları ve ustaları mahkemeye giderek İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyüp'te (*bilâd-ı erbaa*) toplam 98 adet helvacı dükkânı olduğunu ve bu dükkândan Üsküdar'da Ayazma'daki III. Mustafa Camii müsakkafatında (vakf iş hanı) 1, İskele'de 1, Yeni Cami kapısında 1, Büyük hamam'da 2, Atpazarı'nda 1 ve Toptaşı'nda 1 olmak üzere toplam 7 adet bulunduğunu ve bu sayının yeterli olduğunun ittifakla kabul edildiğini söylemişler ve bu durumu, İstanbul kadısı Mehmed Raşid Efendi'nin 1142/1729 tarihinde divana arzettiğini, bu konuda padişah fermanı olduğunu, başmuhasebeye

kaydolduğunu ve bu kaydın şu an yenilendiğini; es-Seyyid İbrahim'in, Ayazma'da III. Mustafa camii yanında çörekçi fırını bitişiğinde kiracısı olduğu helvacı dükkânında helva yaptığı hâlde, bununla yetinmeyip, nizama ve padişah fermanına aykırı olarak, Atpazarı dışındaki bir kadayıf dükkânını kiralayarak, bu dükkânda kadayıf yerine helva imal etmek istediğini ifade etmişlerdir. Davalı es-Seyyid İbrahim padişah fermanına muhalif gedik ihdas etmemeyi taahhüt etmiş ve bu durum sicile kaydolunmuş; ancak kiraladığı kadayıf dükkânını manav dükkânı yapmasına izin verilmiştir.

Ma'rûz⁸

Mahmiye-i İslâmbol ve Galata ve Üsküdâr ve Eyyûb-i Ensârî'de vâkı' helvacı es-nâfi eshâb-ı arz-ı hâlden kethüdâları Hüseyin ve yigitbaşları Mehmed ve Usta el-Hâc Abdullah ve Mehmed ve diğer Mehmed ve Ahmed ve Osmân ve İbrâhîm ve Mustafâ ve diğer Mehmed ve Hasan ve diğer Ahmed, medîne-i Üsküdâr'da meclis-i şer'î-i şerîfe ihzâr eyledükleri esnâf-ı mezkûreden derûn-ı arz-ı hâlde mezkûr-ü'l-ism es-Seyyid İbrâhîm bin Ali mahzarında, "işbu yedimizde olan fermân-ı âlîşân şurûtı mücebince, bilâd-ı erba'ada gedik olmak üzere doksan sekiz aded helvacı dükkânı olup, medîne-i mezbûrede Ayazma'da binâ ve ihyâ buyurulan câmi'-i şerîf-i humâyûn müsakkafâtından mâ'adâ dekâkin-i mezkûreden İs-kele'de bir ve Yeni Câmi' kapusunda bir ve Büyük hammâm'da iki ve At-bâzârı'nda bir ve Top-taşı'nda bir dükkân olup, bu mikdâr kâfi olmagla ziyâde dükkân ihdâs olunmamak üzere ma'a-ittifâk ve tahte-nizâma ifrâğ ve kırk iki târihinde İslâmbol kâdısı merhûm Mehmed Râşid Efendi hazretleri i'lâmlarıyla düstûr-ü'l-âmel olmak bâbında fermân-ı âlîşân sâdır ve baş-muhâsebeye kayd ve ilâ-hâze'l-ân tecdîd ve tenfîz ve düstûr-ü'l âmel kılınup, dahl olunmak icâb itmez iken, işbu mezbûr es-Seyyid İbrâhîm Ayazma'da zikr olunan câmi'-i şerîf-i humâyûn müsakkafâtından çörekçi fırını ittisâlinde vâkı' müste'cir olduğu helvacı dükkânında helvâ işlemege kanâ'at itmeyüp, mugâyir-i nizâm ve hilâf-ı şurût-ı fermân-ı âlîşân, medîne-i mezbûrede At-bâzârı hâricinde vâkı' bir katâyıf dükkânını istîcâr ve bozup helvacı dükkânı ihdâs murâd ider", deyü takrîrlerine mutâbık tuğrâ-yı garrâ ile mu'anven bir kıt'a fermân-ı âlîşân ibrâzıyla teşekkî eyledüklerinde, mezbûr es-Seyyid İbrâhîm dahı şurût-ı fermân-ı âlîşânı ikrâr ve istîcâr eylediği dükkân-ı merkumı manav dükkânı yapup, mugâyir-i nizâm ve hilâf-ı şurût-ı fermân-ı âlîşân ziyâde gedik ihdâs itmemek üzere ta'ahhüd itmenin ta'ahhüdi tescil olunup, iltimâslarıyla huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu.

fî 8 min Rebi'ülâhir, sene 1178

Hüküm no: 146

Konu: *Manav dükkânında helva satılması.*

Özet: İstanbul, Haslar, Galata ve Üsküdar'da faaliyet gösteren helvacı esnafının kethüdaları Hüseyin'in Üsküdar temsilcisi/vekili Mehmed oğlu Ali ve adları sicilde yer alan (müseccel-ü'l-esâmi) helvacı ustaları arzlarında, Üsküdar'da İhsa-

niye Mahallesi'nde Mehmed oğlu Veli'nin kendi manav dükkânında, eski niza-
ma ve padişah emrine aykırı olarak, helva sattığını, defalarca ikaz ettikleri hâlde
helva satmaya devam ettiğini beyan ederler. Manav Veli cevabında helvacı esna-
fının nizamına ve padişah fermanına muhalif hareket ettiğini kabul eder ve bun-
dan böyle, manav dükkânında helva satmayacağına dair söz verir.

Ma'rûz

Mahmiye-i İslâmbol ve Hâslar ve Galata ve Üsküdâr ve tevâbi'inde vâkî' gedik es-
hâbından helvâcî tâ'ifesi'nin kethüdâları Hüseyin'ün Üsküdâr vekîli helvâcî Ali
bin Mehmed ve sâ'ir müseccelü'l-esâmî helvâcî ustaları mahfil bâbda, medîne-i
Üsküdâr[da] İhsâniye Mahallesi'nde Manav Velî bin Mehmed mahzarında, hul-
viyyât bey'i bâ-ferman-ı âlî bizlere mahsûs iken, mezbûr Manav Velî mugâyir-i
emr-i âlî ve nizâm-ı kâdim manav dükkânında tâhîn helvâsı bey' idüp, bi'd-de-
fa'ât tenbîh olundukda mütenebbih olmamagla suâl olunsun didiklerinde mez-
bûr Velî cevâbında, ber-minvâl-i muharrer manav olup, hîrfet-i mezkûrun bâ-
fermân-ı âlî kadîm nizâmlarına mugâyir manav dükkânında helvâ bey' eylediği-
ni ikrâr ve fî-mâba'd hîrfet-i mezkûrun nizâmlarına mugâyir manav dükkânında
helvâ bey' itmemek üzere mezbûr Velî ta'ahhüd eylediği bi'l-iltimâs i'lâm olundu.

fi 13 Receb, sene 1178

2. Meslek Nizamına Uymayanlar Hakkında Yapılan İhbar ve Şikâyetler (61, 76, 153, 175, 179, 182 nolu hükümler):

Hüküm no: 61

Konu: Kalafatçı ustası tayin olunan el-Hac Ahmed bin Mustafa'nın kalafatında
hile yapması ve kalafat malzemesini pahalı satması dolayısıyla Üsküdar kayıkçı⁹
taifesi tarafından istenmemesi.

Özet: Kalafatçıyan taifesinin mahzenlerine depoladıkları zift, katran ve reçine-
nin hileli imal edilmesi, kalafatın kısa sürede bozulması kayıkçı zümresinin tep-
kisine neden olur. Kayıkçı kethüdası ve diğer kayıkçılar mahkemede kendileri-
ne bozuk ve pahalı kalafat malzemesi satan kalafatçı ustası Mustafa oğlu Ah-
med'i istemediklerini; başka yerden kalafat malzemesi almak istediklerinde ise
kendilerine mani olduğunu ileri söylerler. Kalafatçı esnafının kethüdası ise bu
iddiaya cevap olarak, padişah emri ile tersane ihtiyacı dışındaki kalafat malze-
mesini makul bir fiyatla verdiklerini ifade eder; iddialarını ispat edemeyen ka-
yıkçıların talebi kabul edilmez.

Ma'rûz

Der-i-devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki, medîne-i Üsküdâr sâkinlerin-
den kayıkçılar kethüdâsı es-Seyyid Hasan bin Ali ve Mustafâ bin Mehmed ka-
pan-ı dakîk tüccârından Tıglı-oglu el-Hâc Mustafâ ve sâir kayıkçıyandan ma'lû-
mü'l-esâmî kimesneler meclis-i şer'a gelüp, kalafatçıyan esnâfından kethüdâları

İbrâhîm Aga ve medîne-i Üsküdâr'da ustalar ma'rifetiyle iktizâ iden piyâde ve se-fâyine kalafat itmek için nasb ve ta'yîn eyledikleri el-Hâc Ahmed bin Mustafâ ve sâ'irleri muvâcehesinde, takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i anî'l-merâm iderler ki, kalafatçıyan tâ'ifesi mahzenlerine vaz' eyledikleri zift ve katrân ve reçine ve üstübi taşlı ve kalb ve çürük ve hîleli olmak hasebiyle istîzâh eyledikleri kalafat, müddet-i kalîlede fenâ bulmagın birle, kalafatun malzemesin istedigimiz mahalden almak murâd itdigimizde mâni' olurlar; (...) su'âl olunsun didiklerinde tâ'ife-i kalafatçıyan bir kaç kıt'a evâmîr-i aliyye ibrâz eyleyüp, feth ve kırât olundukda emti'a-i kalafat kethüdâları ma'rifetiyle tersâne-i âmireye vefâ idecek mikdârı virildikten sonra kendi rızâlarıyla diledikleri mahallelere virmelerini ve ecânibden bir ferd müd[â]hale itmemesi münkazî olan mantûk-ı fermân-ı âlî erbâb-ı sefâyine ifâde ve tefhîm ve mu'ârizalarından men olundukdan sonra yine kayıkçıyan tâ'ifesi, "biz medîne-i Üsküdâr'da kalafatçı ustası nasb olunan mezbûr el-Hâc Ahmed bin Mustafâ'yı istemezüz, zîrâ kalafatında hîle ve emti'a-i kalafatı da ziyâde bahâ ile bizleri ızrâr ider" didiklerinde kalafatçıyan tâ'ifesi emti'a-i kalafat, mahallinden geldiği vech üzre beynimizde tevzî' olunup, aldığımız vech üzre fâ'ide-i kalîleye kana'at ideriz, ziyâde bahâ ile virdigimizi ve kalb kalafat itdigimizi beyân itsünler didüklerinde, kayıkçıyan tâ'ifesi beyânda âciz ve garazları muhbir ve ta'cîz idüğü nümâyân ve bundan böyle dâ'imâ ihtimâm üzre olmalarına müte'ahhid olduklarına binâen kalafatçıyan tâ'ifesine bî-vech mu'ârazadan ve medîne-i Üsküdâr'da kalafatçı ustası ta'yîn eyledikleri Hâc Ahmed bin Mustafâ'yı dahî bilâ-müceb-i şer'î istemeyiz", deyü ta'cîz ve ızrâr ve tekdîrden kayıkçıyan zümresini men' ve def' bâbında fermân-ı âlîşân bi'l-iltimâs der-i devlet-me-dâra arz ve i'lâm olundu.

fî 11 min Cemâziyelevvel, sene 1178

Hüküm no: 153

Konu: *İzinsiz iş yeri (gözlemeci) açanın şikâyet edilmesi*

Özet: Gedikli çörekçi ustalarından çörekçi Halil, haffafhane kapısındaki dükkânından çıkarak Üsküdar'da Gülfem Mahallesi'nde oturduğu evin altında tahtadan ocak inşa etmek suretiyle, burada gözleme yapar. Yangın çıkma korkusundan başka, onun bu fiilinin eski nizama muhalif ve aynı zamanda İstanbul çörekçiler kethüdâsının elindeki padişah fermanına da aykırı olduğunu ileri süren Üsküdar çörekçiler kethüda vekili Mustafa oğlu Mustafa ve yiğitbaşı Abdullah oğlu Mustafa ve isimleri hükümde geçen ustalar çörekçi Halil'den şikâyetçi olurlar. Halil, kendisi hakkında ileri sürülen iddiaları itiraf eder ve bundan böyle nizama ve padişah fermanına muhalif hareket etmeyeceğine dair söz verir.

Ma'rûz

Üsküdâr'da çörekçiler esnâfının kethüdâ vekîli Mustafâ bin Mustafâ ve yigitbaşı diger Mustafâ bin Abdullah ve ustalardan Uzun Mehmed ve Hüseyin ve Mehmed ve diger Hüseyin ve diger Mehmed ve Mustafâ ve Ali ve gözlemeci diger Ali

ve gözlemeci el-Hâc Ahmed ve gözlemeci Ahmed nâm kimesne mahfil bâbda, tâ'ife-i mezbûreden haffâfhâne kapusunda çörekci Halîl bin Mustafâ mahzarında, “mezbûr çörekci Halîl gediklü çörekci ustalarından olup, lâkin dükkânından çıkup, Üsküdâr'da Gülfem Mahallesi'nde sâkin olduğu menzili altında tahtadan ocak ihdâs ve gözleme işlemekle âteş havfı olduğundan mâ'adâ, bu makuleler nizâm-ı kadîmimize mugâ[yir] ve hattâ İslâmbol çörekçiler kethüdâsı yedinde olan tigrâ ile mu'anven fermân-ı âlîşânla tasrîh olunduğu vech üzre memnû'âtdan olmagla, mezbûr Halîl dahı hilâf-ı fermân-ı âlîşân nizâmımıza halel virmişdir” deyü muvâcehesinde her biri iştikâ ve eserü'l-istintâk, mezbûr Halîl cevâbında, hâl, minvâl-i muharrer üzre olduğunu ikrâr ve i'tirâf ve fî-mâba'd nizâmına mugâyir hareket itmemege ta'ahhüd itmeğin esnâf-ı mezkûrenün nizâmı, İslâmbol nizâmına merbût olmagla fî-mâba'd bu makuleler, menziller altında tahtadan ocak peydâ ve nizâmına mugâyir gözleme işlememek üzre zikr olunan fermân-ı âlîşânun mantûk-ı münîfi üzre mezbûrûneden tigrâ ile mu'anven başka fermân-ı âlîşân erzânî buyurulmak bâbında istid'âları iltimâslarıyla huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu.

fî 17 min Recebül'ferd sene 1178

3. Nizama uymayanlar için yapılan “ihtar/tenbih” (102 nolu hüküm):

Hüküm no: 102

Konu: *Çiçek adlı nasraniyenin yeni bir bakkal dükkânı açmasının padişah fermanına ve nizama aykırı oluşunun kendisine tenbihi ve bunu kabul etmesi.*

Özet: Üsküdar'da Yeni Mahalle'de oturan Sahak zimminin zevcesi Çiçek (Varters'in kızı) adlı nasraniyenin, oturdukları mahallenin dışında kendilerine ait evin altında yeni bir bakkal dükkânı açması üzerine, Üsküdar bakkal esnafı mahkemeye giderek açılan bu yeni dükkânın padişah fermanına ve eski nizama aykırı olduğunu; zira Üsküdar'da 74 adetten ziyade bakkal dükkânı olamayacağını ileri sürerler. Çiçek nasraniyeye yeni bir bakkal dükkânı açamayacağı tenbihi yapılır; o da bakkal dükkânı açmayacağı sözünü verir.

Ma'rûz

Üsküdâr'da Yeni Mahalle'de mütemekkin sâhib-i arz-ı hâl Sahak zimmînün zevcesi Çiçek bint-i Varteris nâm nasrâniye mahfil bâbda, Üsküdâr'da bâ-fermân-ı âlî kadîmden bakkâl dükkânı gediginde bakkâl tâ'ifesinden Mahmûd bin el-Hâc Ahmed ve Ali Beşe bin Ahmed ve Süleymân ibn-i İbrâhîm nâm kimesneler ile Yani veled-i Andon, Çerçu veled-i Çerçu ve Nikola veled-i Dimitri ve Yorgaki veled-i Yani ve Yani veled-i Dimitri ve Tarfud veled-i Dimitri ve Kostanti veled-i Yenaki ve Hecaver veled-i Ernebin ve Kirkor veled-i Eleksan ve diğer Kostanti veled-i Tınaş ve Tarendefil veled-i Toros ve Tınaş veled-i Kosta muvâcehelerinde, “mahalle-i mezbûre hâricinde vâkî mülk-i menzirim tahtında zevcem mez-

bûr ile müceddeden ihdâs eyledigimiz dükkân, bakkâl dükkânı olmasına mezbûrîn bî-vech müdâhale ve men' sadedinde olmalarıyla, su'âl olunsun didikde gibbe's-su'âl mezbûrîn cevâblarında, "işbu yedimizde olan fermân-ı âlîşân mantûkınca Üsküdâr'da yetmiş dört adedden ziyâde bakkâl dükkânı binâ ve ihdâsı tâ'ife-i bakkâlât beyenlerinde nizâm-ı kadîmimize mugâyîr olduğuna binâen memnû'atdandır" deyü takrîr-i meşrûhalarına mutâbık emr-i âlî ibrâz ve fî-mâba'd hilâf-ı emr-i âlî bakkâl dükkânı ihdâs itmemek üzre mezbûreye tenbîh ve mezbûre Çiçek nasrâniye dahı ta'ahhüd eylediği bi'l-iltimâs huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu.

fî 9 min Cemâziyelâhir, sene 1178

4. Mesleğe verilen nizamlar (162, 163, 217, 251, 252, 253, 254, 268, 326, 333, 346, 361, 397 nolu hükümler):

Hüküm no: 254

Konu: Üsküdar hamal kethüdasının padişah fermanına ve narha aykırı olarak yüksek ücret talep etmesi ve onun bu keyfi hareketinin Ayazma'daki padişah vakfı dükkânlarındaki basmacı ve diğer esnaf tarafından şikâyet edilmesi.

Özet: Ayazma'daki Sultan III. Mustafa vakfına ait basmacı kârhanesi kethüdası Mustafa ve basmacı ustaları ile yine vakıf iş yerlerindeki hamamcı, ekmekçi, horasancı ve keresteci esnafı mahkemeye giderek, Ayazma'da arka hammâlları kethüdâsı vekîli olan Mustafâ mahzarında, "mezbûr Mustafâ kendi hâlinde olmayup iskele-i mezkûrede on on beş hammâl tedârik ve ben taraf-ı vakf-ı mezkûrdan hammâllar kethüdâlığına temessük aldım" diyerek kendine ait olduğunu ile ri sürmüş ve Üsküdar iskelesinden arka ve at hamalları ile arabaların yük almasına engel olduğu yolunda şikâyette bulunmuşlardır. Ayrıca adı geçen hamal kethüdası Mustafa padişah fermanına, narh defteri ve nizama aykırı olarak yük sahiplerinden yüksek ücret talep ettiği, istediği ücret verilmeyince yükün iskelede kaldığı ve zarar gördüğü, keresteleri dükkânlara getirdiklerinde yapıları kaldırmak icabettiğinde yine yüksek ücret istendiği, başka hamallar taşımak istediklerinde onun, bunlara engel olduğunu bildirirler. Durum, Üsküdar iskelesi arka hamalları kethüda vekili tarafından da yerinde görülmüş ve narh defterine göre ücret alınması sağlanmış ve görevini suiistimal eden hamal kethüdası Mustafa bu görevinden alınmıştır.

Ma'rûz

Medîne-i Üsküdâr'da Ayazma'da vâkı' câmî-i cedîd-i hümâyûn vakfından olan basmacı kârhanesi kethüdâsı Mustafâ ve ustalarından İbrâhîm Aga ve Abdurrahman Aga ve es-Seyyid Mehmed ve el-Hâc İsmâ'îl ve es-Seyyid Halîl ve Molla Ahmed ve Molla Mehmed ve yine vakf-ı mezkûrda Hammâmçı el-Hâc Mehmed ve etmekci Abdî ve yine vakf-ı mezkûrdan horasancı dükkânı mutasarrıfı el-Hâc Hüseyin ve keresteci Yani ve Agop mahfil bâbda, meclis-i şer'-i hatîrda Ayazma'da

arka hammâlları kethüdâsı vekîli olan Mustafâ mahzarında, “mezbûr Mustafâ kendi hâlinde olmayup iskele-i mezkûrede on on beş hammâl tedârük ve ben taraf-ı vakf-ı mezkûrdan hammâllar kethüdâlığına temessük aldım” deyü kendüsüne mahsûs idüp, ve Üsküdâr iskelesinden arka ve at hammâllarını ve arabacıları iskele-i mezkûreden yük kaldırmaya mâni’ olup, öteden berü bâ-fermân-ı âlîşân ve bâ-defter virilen narh ve nizâmdan hâric, erbâb-ı hamûleden ziyâde akça mutâlebe ve virmedikçe hamûlesini iskeleden kaldırmayup bir kaç gün iskelede nakl eyledikleri keresteleri kalmagla telef ve zâyî’ olmaya bâdî olup ve keresteleri dükkânlarına getürdüklerinde dükkânlardan yapulara kaldırmak iktizâ itdikçe ziyâde fâhiş akça isteyüp, virmedükçe kaldırmam deyüp, ve âhar hammâllar dahı gelüp kaldırmaya tâlib oldukda semerlerini alup men’ ve gadr u i’tisâf ve şerr ü mazarratından emniyetimiz yokdur, deyü sû-i hâlini ihbâr ve fî-mâba’d Ayazma iskelesi, Üsküdâr iskelesi arka hammâlları kethüdâsı vekîli tarafından rü’yet olunup, iktizâ itdikde ibâda’llahun yükleri iskelede kalmamak şartıyla narh defteri mücebince Üsküdâr iskelesi arka hammâlları ve at hammâlları ve arabacıları imdâd ve i’ânet idüp, mezbûr Mustafâ ihrâc ve aslâ karışmayup bu misüllü şerr ve mazarratından ibâda’llah tahlîs buyurulmak bâbında fermânı âlîleri sudûrını istihâm ve istid’â eyledikleri iltimâslarıyla huzûr-ı âlîlerine i’lâm olundu.

fî 10 min Zilka’de, sene 1178

Hüküm no: 326

Konu: *Ayazma kayıkçıları kethüdası vekili Mehmed ile Üsküdar iskelesi kethüdarları, Ayazma iskelesi yakınındaki Salacak iskelesinde kayıkçıların kendi aralarında nevbet ihdas etmeleri, yolcuyu ve eşyasını götürmeden önce para talep etmeleri, vermeyenleri götürmemeleri ve bu fiillerinin nizama aykırı oluşunun şikâyet edilmesi ve çözümü.*

Özet: Sipahi Pazarı kethüdası, arpacılar kethüdası, haffaflar kethüdası ve sairleri mahkemeye giderek Ayazma kayıkçıları kethüdası vekili Mehmed ile Üsküdar iskelesi kethüdarları, Ayazma iskelesi yakınındaki Salacak iskelesinde sayıları belli kayıkçıların kendi aralarında nevbet ihdas ettikleri, müşteriyi gideceği yere götürmeden önce para talep ettikleri, vermeyenleri götürmedikleri, nevbette olan kayık için 12 para ücret talep ettikleri, gececi kayıklara müşteri aldırmadıkları, nevbet benimdir diyerek on iki para vermeyeni götürmedikleri, nevbetin “mauna” ve “ateş kayığı” denilen büyük kayıklara mahsus olduğu, “piyade” tabir olunan kayıklarda nevbet olmadığı, eski nizama göre müşterilerin pazarlık usulüyle istedikleri kayığa binebildiklerini arzederler. Bu şikâyetin son bulması için kadı durumu ferman çıkması için padişaha arz eder.

Ma’rûz

Medîne-i Üsküdâr ehâlisinden Sipâhi Bâzârı kethüdâsı el-Hâc Ali ve el-Hâc Mehmed Aga ve arpacılar kethüdâsı es-Seyyid el-Hâc İsmâ’îl ve haffâflar kethüdâsı el-Hâc Ali ve sâ’ir cemm-i gafîr-i müslimîn medîne-i mezbûrede mahfil bâb-

da, meclis-i şer'î şerîfe ihzâr itdirdikleri, Ayazma kayıkçıları kethüdâsı vekîli Mehmed ve Üsküdâr iskelesi kethüdâları es-Seyyid Hasan ve Mustafâ hâzır oldukları hâlde Ayazma iskelesi kurbunda vâkı' Salacak iskelesinden ma'lûmü'l-aded kayıkçılar kendi beynlerinde nevbet ihdâs idüp ve nevbetle olan kayık için on ikişer para narh takdîr itdiklerinden mâ'adâ, giceci kayıklara dahı müşteri aldırmayup mürûr u übûr murâd idenlere, "nevbet benimdir, on iki para virmedikce götürmem" deyü nevbet kayığına hasr ve tahsîs eylediklerine binâen ibâda'llaha gadr u i'tisâf iderler, deyü teşekkî ve Üsküdâr iskelelerinde nevbet ancak "ma'ûna"¹⁰ ve "âteş kayığı" ta'bîr itdikleri kebîr kayıklara mahsûs olup, "pi-yâde"¹¹ ta'bîr itdikleri kayıklarda bu âna gelince nevbet olmayup, ibâda'llaha rızâlarıyla bâzâr ve diledikleri kayığa süvâr oldukları nizâm-ı kadîm oldıgın ihbâr ve mârrü'z-zikr kayıkçılar kethüdâları dahı i'tirâf ve ikrâr itmeleriyle fî-mâba'd zikr olunan Ayazma iskelesinden nizâm-ı kadîme mugâyir peydâ eyledikleri nevbetlerin terk idüp, iskele-i mezbûre[de] mürûr iden ibâda'llaha rızâlarıyla diledikleri kayığı bâzâr ve sâye-i adâlet-penâh-i pâdişâhîde refâh-hâl ile süvârî ve giceci misâfir kayıklarınınun dahı müşteri almasına mâni' olmayup ve iskeleye varan müşterilerinün kimi elinden ve kimi yakasından yapuşup, her biri gel benim kayığıma rükûb eyle deyü, cevır ve eziyet itmeyüp herkes nasîbine râzı ve her müşteri dilediği kayığa rükûb eylemek üzre merkumûna tenbîh olunmagın, bu husûs her iskelede ve sû'î'l-amel olmak için ve müşteri olan ibâda'llahı zikr olunan mihen ü meşakkatden tahlîs ve ilâ-yevmi'l-kıyâm devâm-ı ömr-i devlet-i pâdişâhîye du'âya vesîle buyurulmak bâbında mezkûr fermân-ı âlîleri sudûrını ni-yâz eyledikleri itimâslarıyla huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu.

fî 26 min Zilhicce, sene 1178

5. Nizama uymayanların meslekten "men" edilmesi (430 nolu hüküm):

Hüküm no: 430

Konu: *Arpacı esnafından olmayan es-Seyyid İbrahim'in, nizama aykırı olarak, Üsküdar Togancılar'da arpacılık yapması, arpacı esnafının şikâyetine neden olur.*

Özet: Üsküdar Doğancılar'da arpacı esnafından Bogos ve ortağı Tınaş adlı zim-miler, arpacı esnafından olmadığı hâlde padişah fermanına ve nizama muhalif olarak aynı semtte arpacılık yapan Mustafa oğlu es-Seyyid İbrahim hakkında şikâyette bulunurlar. Üsküdar arpacı esnafı kethüdâsı ve arpacı ustaları da es-Seyyid İbrahim'in arpacı esnafından olmadığını ve onun bu fiilinin eski nizama aykırı olduğunu beyan ederler. Bunun üzerine mahkeme es-Seyyid İbrahim'in bu işi yapmasını yasaklar.

Ma'rûz

Üsküdâr'da Togancılar'da arpacı esnâfından sâhib-i arz-ı hâl Bogos ve şerîki Tınaş [isimli] zimmîler mahfil bâbda, derûn-i arz-ı hâlde mezkûrû'l-ism es-Seyyid

İbrâhîm bin Mustafâ mahzarında mezbûr es-Seyyid İbrâhîm'ün arpacılık esnâfindan alâkası olmayup kapândan bilâ-ta'yîn mahall-i mezkûrda arpacılık itmekle nefsi-Üsküdâr'da kadîmden Büyük iskelede gedik eshâbı ustalar ma'rifetine kapan-ı dakîkdan Üsküdâr torbağına (!) dâhil arpacı olup birbirine mütekeffil ve hilâf-ı emr-i âlî taşraya arpa virilmeyüp Üsküdâr'da arpacı dükkânlarında ve bakkâl dükkânlarında ibâda'llaha arpa bey' ve killet çekdirilmeyüp kadîmden ziyâde arpacı dükkânı ihdâsı memnû'âtdan taht-ı zâbıtaya ifrâğ olunmuşiken, mezbûr es-Seyyid İbrâhîm ecânibden olmagla hilâf-ı fermân-ı âlî ve mugâyir-i nizâm-ı kadîm mahal-i mezkûrda ihdâs eylediği dükkânında bilâ-ta'yîn arpacılık itmege kasdı ve ol vechile ihtilâl-i nizâmımıza bâ'is olmuşdur" deyü ba'de'da'vâ arpacılar kethüdâsı el-Hâc İsmâ'îl ibn-i Mehmed ve arpacı ustalarından diğeri İsmâ'îl bin Velî ve el-Hâc Süleymân bin Mehmed ve el-Hâc Mehmed bin Ahmed ve Süleymân bin Mehmed ve Mehmed bin Hasan ve Molla Ömer bin [ek-sik] ve Hüseyin bin Hasan ve sâ'irleri mezbûr es-Seyyid İbrâhîm'ün arpacılık esnâfiyla alâkası olmayup, ecânibden olmagla ve kefâletimiz dahî yogiken mugâyir-i nizâm-ı kadîm mahall-i mezkûrda muhdes dükkânında arpacılık eylemesi, ihtilâl-i nizâmımıza bâdî olduğu ecilden mezbûr es-Seyyid İbrâhîm ve gerek bu makuleler men' olunmak bâbında düstûr-ı'l-amel emr-i âlî sudûrını istid'â eyledikleri iltimâslarıyla huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu.

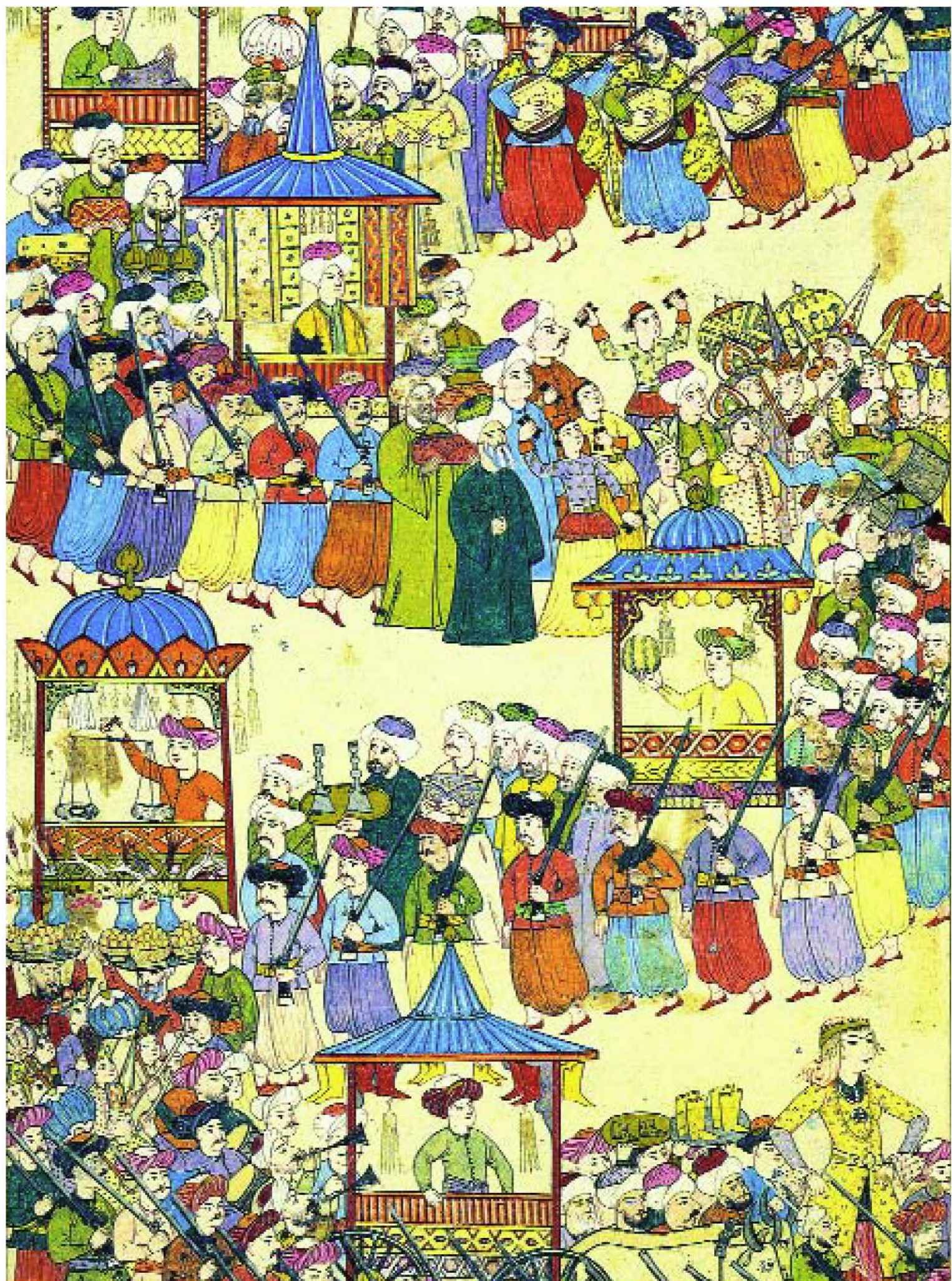
fi 19 min Rebi'ülevvel, sene 1179

1764-65 yılında Üsküdar'da faaliyette olan çeşitli mesleklerden bazı kişilerin (ustaların) meslek nizamına ve padişah emrine aykırı olarak mevcut iş yerlerinde başka gıda maddesi satmaları ya da imal etmeleri, izinsiz yeni iş yeri (dükkân) açmaları, diğeri esnafın şikâyetlerine neden olmuştur. Ayrıca, Üsküdar hamal kethüdası ile Ayazma kaykıcıları kethüdasının, yük taşınmasında belirlenen tarifinin üzerinde ücret talep etmeleri de mahkemeye intikal etmiştir.

Bazı davalar mahkemede çözülürken bazıları ise mahkemeye götürülmeden anlaşma yoluyla çözülmüştür. Nizamdan gelen bir boşluk söz konusu ise bunun giderilmesi için durum padişaha arz edilmiştir. Esnaf temsilcilerinin meslektaşlarının nizamname dışı tutum ve davranışları karşısında duyarlı olmaları kayda değer görünmektedir. Ayrıca mesleklerle ilgili hükümler ışığında dönemin meslekleri ve onların nizamları hakkında bilgi sahibi oluyoruz.

DİPNOTLAR

- 1 İlber Ortaylı, "Kadı (Osmanlı Devleti'nde Kadı)", *DİA*, XXIV, 69-73; M. Birol Ülker-Bilgin Aydın, "Türkiye Haricinde Bulunan Osmanlı Kadı Sicilleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, XVI (2004), 201, dipnot 1.
- 2 Ahmed Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, İstanbul 1988, I, 117-120.
- 3 İstanbul Müftülüğü Şer'îye Sicilleri Arşivi'nde bulunan *466 Nolu Şer'îye Sicili Defteri* üzerinde danışmanı olduğum yüksek lisans tezi (*466 Nolu Üsküdar Şer'îye Sicili*, haz. Sadık Fethi Çetin, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Entitüsü, İstanbul 1997) yapılmıştır. Söz konusu sicil defteri, 16x45 mm ölçülerinde olup 59 yapraktır. Yaprak numaraları 59'a kadar yapıldığı

hâlde hükümler 54b'de bitmektedir. 54b-59b arası boştur. Defterdeki yazı şekli talik kırmısı olup rahat okunabilecek durumdadır. İfadeler tüm belgelerde kolayca anlaşılabilir şekildedir. Klâsik dönem Türkçesi ile yazılmıştır.

Defterin kapağı ebru süslemeli sert karton ciltten yapılmıştır. Kapağın sağ üst köşesinde “*sene 1178-1179 i'lâm sicilidir*” yazılı olup, yine sol üst kısmına “*1178 ve 1179 seneleri hüccet ve i'lâmat Üs - küdâr Mahkemesi*” cümlesi yazılmıştır. Kapağın ön köşelerinde biraz aşınma olmasına rağmen ebru süslemeleri herhangi bir zarar görmemiştir.

Bu sicil defterindeki 447 adet belgeden bir tanesi “hüccet”tir. Maruz 215 ile maruz 216'nın ifadeleri aynıdır. Maruz 242 ve maruz 285'in ifadeleri tamam değildir. Maruz 250 ise yazılmasına rağmen iptal edilip şerh düşülmüştür.

Hükümlerde konulara uygun olarak sık sık Arapça terkipler kullanılmıştır. Bütün hükümler Türkçe olup, 1b'de maruz 1'in üstünde Arapça şu dua cümlesi yer alır: “*Rabbî yessir ve lâ tu'assir Rabbî temim bi'l-hayr.*” (=Rabbim! (işimi) kolaylaştır, zorlaştırma, Rabbim! (işimi) hayırla tamamla). Bundan başka hükümler içerisinde de dua ibareleri bulunmaktadır. 31a'da 259 numaralı maruzun son kısmı Arapça olarak yazılmıştır. 53. yaprağın sonunda (54a) Arapça bir dua cümlesi ile deftere son verilmiş ise de, yine de 54b'ye bir maruz yazılmıştır (maruz 446).

Hükümler yazılırken belli bir kronolojik düzen takip edilmekle birlikte, zaman zaman günler ve aylar arasında bu düzenin bozulduğu görülüyor. Defterin önemli bir özelliği de kadı defteri olmayıp naip defteri olmasıdır.

- 4 Ahmed Akgündüz (*Şer'îye Sicilleri*, I, 120) eserinde, İstanbul Müftülüğü Şer'îye Sicilleri arşivinde 466 numarada kayıtlı *Üsküdar Şer'îye Sicili Defteri*'ni, her hâlde sehven, 476 numara ile göstermiştir.
- 5 Bu iki sicilden ilki 1178-1179 tarihli 475 nolu defter olup 95 yapraktır; ikincisi ise yine aynı tarihleri kapsayan 477 nolu defter olup 52 yapraktır. Bunun için bk. Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, I, 120.
- 6 466 nolu Üsküdar Şer'îye Sicili'nde geçen meslekler: *Haffaflar, kalafatçılar, kayıkçılar, hamallar, gözlemciler, fırıncılar manavlar, kahveciler, yağcılar, şekerciler, sütçüler, salebciler, duhancılar, helvacılar, kasaplar, celebciler, habbazlar, terziler, basmacılar, keresteciler, yemeniciler, tüccarlar, bağcılar, çiftçiler ve kazzazlar*. Meslekler ve hükümlerin dökümü için bk. Çetin, *Üsküdar Şer'îye Sicili*, s. XXXIII-LIV.
- 7 Meslek nizamları için bk. *İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları*, İstanbul 1998, I, 165-236.
- 8 Görüldüğü gibi hükmün başında her ne kadar “maruz” yazıyor ise de, bu hüküm “ilâm”dır.
- 9 Kayıkçılar için bk. Cengiz Orhonlu, “Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul'da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği”, *Tarih Dergisi*, Sayı 21 (1966), s. 109-124.
- 10 Mavna, Osmanlı donanmasında kullanılan savaş gemilerinden birinin adı ise de, bu hükümde geçen “ma'ûna”/mavna, eşya naklinde kullanılan ve kürekle hareket ettirilen gemidir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 19712, II, 423.
- 11 Narin yapılı bir tür kayık adıdır. Eskiden ekseriyetle İstanbul ve çevresinde kullanılan bu kayıklar gezintiler için tercih edilirdi. bk. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, 779.